

Eterniitkatus

AJALUGU JA RESTAUREERIMINE

2 AJALUGU

- 2 Eterniidi leiutamine
- 2 Eterniidi jõudmine Eestisse
- 4 Eterniit nõukogude perioodil

7 ASBESTI SISALDAVA ETERNIIDI OHUD

- 7 Levinud hirmud ja faktid vana asbesti sisaldava eterniidi kohta
- 7 Jäätmekäitlus

8 OLEMASOLEVA ETERNIITKATUSE HOOLDUS

- 8 Üldist
- 8 Eterniitkatuse servadetailid
- 9 Eterniitplaatide kinnitusvahendid
- 9 Üksikute kohtade parandamine katusel

10 MILLAL VAJAB ETERNIITKATUS TERVIKUNA ASENDAMIST?

12 Kuhu uus eterniitkatus sobib?

14 Uue eterniitkatuse paigaldamine

- 15 Dokumentatsioon katusekatte vahetusel

16 LISAMATERJALID

ETERNIIDI LEIUTAMINE

1901. aastal patenteeriti Austrias tsemendist ja asbestikiududest kokkupressitud moodne materjal, mida hakati turustama kaubamärgi Eternit all. Sellest valmistati nii katuste kui ka seinte katmiseks sobilikke plaate. Nimi tulenes ladinakeelsest sõnast aeternus ehk „igavene” ja tähistas uue materjali lubatavat kauakestvust. Eestis hakati kaubamärgi nime järgi asbesttsemendist tooteid ajapikku kutsuma eterniidiks.

ETERNIIDI JÕUDMINE EESTISSE

20. sajandi esimestel kümnenditel levis asbest-tsementplaatide kasutamine üle kogu maailma. Nii näiteks lasi Siiami kuningas oma palee uue moodsa materjaliga katta. Eestisse jõudis eterniit arvatavasti 1910. aastatel. 1920. aastate esimeses pooles oli Eestis juba mitu kohalikku tööstust, kes asbesttsementplaate pakkusid. Toonased eterniitplaadid ei olnud mitte tänapäevaselt harjumuspärased laineplaadid, vaid väikesed (40 × 40 cm) ruudu- või ristkülikukujulised siledad plaadid, mida pakuti mitmes värvitoonis – peamiselt mustade, hallide ja punastena. Kasutati ka heksagonaalseid plaate, kus nurgad oli ära lõigatud. Selline siledatest eterniitplaatidest katus meenutas kiltkivikatust ja nägi seetõttu üsna soliidne välja.

1930-ndate keskpaigaks oli kohalik tootmine soiku jäänud, ent importtootena oli eterniit endiselt saadaval. Kümnendi lõpus jõudsid uudistootena Eestisse Belgia ja Saksa päritolu suured lainelised asbesttsementplaadid. Valikus olid ka poollainelised plaadid.

ETERNIIT NÕUKOGUDE PERIOODIL

II maailmasõja järgsel perioodil hoogustus eterniidi kasutamine katusekattematerjalina.

Eterniidi reklaam. Waba Maa, nr 186, 14. august 1925

Eterniiti on kasutatud paljude juugendelamute algse katusekattematerjalina. Pildil helilooja Peeter Süda elukoht Ahju 2 Tallinnas (hoone hävinud). [Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum](#)

Kahekordse katmisskeemiga äralõigatud nurkadega (heksagonaalsed) siledad eterniitplaadid meenutasid kiltkivikatust. Elamu Kergu külas. Foto: M. Mändel

Poollaineline eterniitplaat. Foto: K.-M. Luik

Väikesed sileplaadid saavutasid populaarsuse tipu 1940–1950-ndatel, olles üks eelistatud katusekattematerjal just väikeelamutel. Eterniit oli paljude stalinistlike kortermajade algne katusekattematerjal, sealjuures kasutati nii siledaid kui ka lainelisi plaate. Eterniidi levikut soodustas kahtlemata pleki kui sõjatööstusele tarviliku materjali kasutamise keeld ehituses, mistõttu kujunes sellest soodsam alternatiiv kivikatusele.

Viivikonna haigla. Stalinistlikus arhitektuuris oli eterniit levinud katusekattematerjal. Foto: [Narva Muuseum SA](#)

Väikse eramu rombeterniidist katusekate, ehitatud 1958. Pärna 24, Aegviidu. Foto: Ü. Alev

Sõjajärgse väikeelamu ehitus. Paigaldatakse eterniitkatet. Foto: [Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA](#)

Eterniit oli nõukogude perioodi eramutel levinuim katusekate. Foto: [Eesti Maaelumuuseumid SA](#), [Eesti Põllumajandusmuuseum](#)

1962. aastal hakati Kundas tootma lainelisi eterniitplaate. 1960–1980-ndatel kujunes lainelisest eterniidist Eestis enim kasutatud katusekattematerjal, mida kohtab kõigil hoonetüüpidel. Nii on eterniit väga sageli autentne katusekattematerjal nõukogudeaegses elamuarhitektuuris – nii väikeelamutel kui ka kortermajadel –, aga samuti ühiskondlikel hoonetel. Lihtsamatel põllumajandus- ja tööstusehitistel kaeti eterniidiga mitte ainult katuseid, vaid ka suuri seinapindu. Mujal maailmas on siledaid eterniitplaate kui tulekindlat materjali kasutatud palju ka eluhoonete seinte katmisel, ent Eestis on selline kasutusviis erandlik.

Elamu Toilas, kus erandlikult on eterniitplaate kasutatud fassaadikattematerjalina. Foto: M. Mändel

Nõukogudeaegsete põllumajandus- ja tööstusehitiste suured seinapinnad kaeti sageli lainelise eterniidiga. Fotol Lillevere sovhoosi ait-kuivati. Foto: [Eesti Arhitektuurimuuseum SA](#)

Tähelepanuväärne on olnud ka eterniidi roll Eesti ajaloolise arhitektuuri säilitajana, kuivõrd see oli nõukogude ajal olnud peamine asendusmaterjal oma aja ära elanud puit- ja pappkatustele, ent seda võib kohata ka vanade roog- ja valtsplekk-katuste peal. Varasem katusekate jäi toimima tänapäeva mõistes aluskattena, mis juhtis võimaliku lekkevee üle räästa. Isegi kui vana katusekate kuskilt lekkima oli hakanud – uue katusekatte paigaldamise peamine põhjus – siis on ebatõenäoline, et eterniitkatuse lekkekoht kattub alla jääva katusekatte vana lekkekohaga. Seega võimaldas selline taktika vältida vihmavee sattumist hoone konstruktsioonidesse ehitusperioodil ja vana katus tagas lisaturvalisuse lekete vastu pikas perspektiivis. Tänu sellisele minimaalsele pingutusele on paljud (kasutuseta) vanad hooned säilinud vihmavee eest kaitstult tänapäevani või suurema renoveerimiseni.

Lainelise eterniidiga kaetud roogkatus ja alla langenud plaadid. Saare mõisa moonakatemaja (mälestis reg nr 20890). Foto: Ü. Alev

Eterniidil oli nõukogude perioodil oluline roll Eesti maa-arhitektuuri säilitajana. Eterniit on paigaldatud algse roogkatuse peale, vahel uus roovitus. Saare mõisa moonakatemaja (mälestis reg nr 20890). Foto: Ü. Alev

Suuri eterniiditahvleid oli kasutatud päiksepoolse mädanik-kahjustustega laudvoodriga fassaadi katmiseks väikesel eluhoonel. Foto: Ü. Alev.

Asbesti sisaldava eterniidi ohud

Juba 1980. aastatel teadvustati asbesti vähki tekitavaid omadusi. 2005. aastast keelati Euroopa Liidus asbesti sisaldavate toodete tootmine ja turustamine. Tänapäeval on saadaval asbestivabad kiudtsementplaadid ehk asbestivaba eterniit, mis on hea valik, kui on soov hoonele uus eterniitkatus panna.

LEVINUD HIRMUD JA FAKTID VANA ASBESTI SISALDAVA ETERNIIDI KOHTA:

- **„Eterniit katusel on ohtlik”** >
Katusel paigaldatud eterniit tervisele ohtu ei kujuta. Oht tervisele tekib asbestiosakesi sisalduva tolmu sissehingamisel, mis võib tekkida materjali purustamisel ja saagimisel.
- **„Eterniit tuleb kohe eemaldada”** >
Heas seisukorras eterniit võib katusel olla aastakümneid ja kaitseb hoonet sademete eest kuni amortiseerumiseni.
- **„Eterniitkatust ei tohi puhastada”** >
Katuse puhastamisel survepesuriga õhku lenduvat tolmu ei teki, seetõttu selline tegevus tervisele ohtu ei kujuta. Ketaslõikuriga kuivalt lõikamine tekitab seevastu ohtlikku tolmu ja seda teha ei tohiks.

Sammaldunud ja amortiseerunud eterniitkatuse lammutamine. Näha hoone juurdeehitusel aluskattena kasutatud ruberoid (vasakul) ja aidahoone vana mahu laastukatus (paremal). Foto: Ü. Alev.

JÄÄTMEKÄITLUS

Vana katust eemaldades väldi plaatide lõhkumist ja asbesti sisaldava tolmu teket, mis sisse hingatuna kahjustab püsivalt kopsusid. Eterniitkatust võib eemaldada ettevõtte, millel on asbesti käitlemise luba. Sama töö võib ka ise ettevaatlikult ära teha, kui kasutada respiraatorit. Soovitatav on sealjuures plaate

tolmu tekke vähendamiseks niisutada. Kindlasti ei tohi vanu eterniitplaate tavalise ehitusprahi hulka visata, vaid toimetada ohtlikke jäätmeid koguvasse jäätmejaama. Täpsemat infot eterniidi vastuvõtukohtadest saab piirkonna prügiveofirmalt või kohalikust omavalitsusest.

Olemasoleva eterniitkatuse hooldus

ÜLDIST

- Puhasta perioodiliselt katusekatet ja vihmaveesüsteeme samblast ja muust sodist. Katusekatet võib puhastada nii harjaga kui ka survepesuriga. Kindlasti tuleb sagedamini tähelepanu pöörata neelukohtade puhtusele.
- Katuse kohal olevate puude piiramine (okste lõikamine) või maja lähedal kasvate puude terviklik raiumine vähendab sambla arengut katusel ja katusekatte purunemise riski, kui katusele peaksid kukkuma vanemate puude suuremad oksad.
- Katuseläbiviikude kontroll: vajadusel asenda korstnaplekid ja taga muude liitekohtade veetihedus.
- Värvitud eterniidi algupärase välimuse taastamiseks värvi seda peale puhastamist spetsiaalse katusevärviga.

ETERNIITKATUSE SERVADETAILID

Vanemate eterniitkatuste viiluservad ja katusehari on enamasti kaetud kahe omavahel servapidi kokku löödud lauaga. Viiluservas oli vastupidavam lahendus, kui eterniitplaadi serv ulatub ligi 5 cm üle roovide otste ja laineplaadi viimase laine alla roovide otste külge kinnitati servalaud. Puidust harja- ja servalaudasid tuleb vastavalt vajadusele ilmastikukaitseks värvida ja mädanenud lauad asendada uutega. Tänapäeval võib pehkinud laudade asendamiseks kasutada ka vastupidavamaid plekitöökojas toodetud katusega sama tooni harja- ja servaplekke.

Puuduv viiluserva kattelaud on põhjustanud viilu äärelaua ja tuulekasti mädanikku. Riia mnt 187, Pärnu. Foto: Ü. Alev

ETERNIITPLAATIDE KINNITUSVAHENDID

Osa naelu võib tuulest ja puidu niiskuse muutustest tingituna aja jooksul välja tulnud olla. Sel juhul tuleks need taas õigele sügavusele lüüa. Puuduvad kinnitustarvikud asenda uute kruvide või naeltega.

Eterniitplaatide kinnitamiseks toodetakse eterniitplaadi tootest sõltuva pikkusega laia peaga tsingitud nn „eterniidinaelu”. Tänapäeval kasutatakse eterniidinaelte asemel sageli laia pea ja kummitihendiga pikki kruve, mis kahjustavad katuseplaati vähem ja tagavad vastupidavama kinnituse.

Nõukogudeaegsetel katustel võib kohata ka tavaliste mustade sobiva pikkusega ehitus-naeltega kinnitamist, kus väiksema naelapea kompenseerimiseks ja naela läbilöömisest tingitud augu katmiseks kasutati paksust kummist lõigatud tükke või plekitükke (nael löödi läbi tüki ja siis läbi eterniidi roovitusse). Tõenäoliselt tulenes selliste käepäraste materjalide kasutamine korrektsete naelte defitsiidist.

ÜKSIKUTE KOHTADE PARANDAMINE KATUSEL

Probleemiks võib osutuda olukord, kus kinnitus-koha ümber on katuseplaati tekkinud suurem auk, mida naela- või kruvipea ei kata. Sel juhul on võimalus kasutada naelapea all vanamoelist laiemat seibi või kummitükki, suurema kahjustuse korral tuleb eterniitplaat läbijooksu vältimiseks asendada.

Kui leiate üksiku(d) prao või auguga eterniitplaadid, saab need edukalt uue samade mõõtmetega terve tahvliga asendada (enne vana plaadi eemaldamist võtta välja selle kinnitusvahendid).

Millal vajab eterniitkatus tervikuna asendamist?

- Plaatidesse on tekkinud praod. Sagedamini esinevad pikipraad, millest veeleket hakkavad esimesena põhjustama laine põhjas olevad praod.
- Plaatide murenemine ja servast alates kihiliseks muutumine viitab nii halvema kvaliteediga materjalile kui ka katusekatte eluea lõpule. Sellist katust parandada ei saa, kuna parandades tekib hapraks muutunud plaatidele tõenäoliselt kahjustusi rohkem kui eelnevalt parandamist vajas.
- Kui lekkekohtade tõttu on kahjustunud roovitus ning katuseplaadid on hakanud alla vajuma või katus on selgelt deformeerunud. Sellisel juhul vajab lisaks katusekattele vahetust ka kandekonstruktsioon. Puitosade kahjustuse täpne ulatus selgub sageli alles peale katusekatte eemaldamist, st sageli paistab puitosa pööningult vaadates petlikult heas korras.

Eterniidi amortiseerumise tunnusmärgid: sammaldumine, pikipraad, murenemine ja kihistumine. Fotol olev alumine eterniiditahvel on heas korras. Foto: Ü. Alev

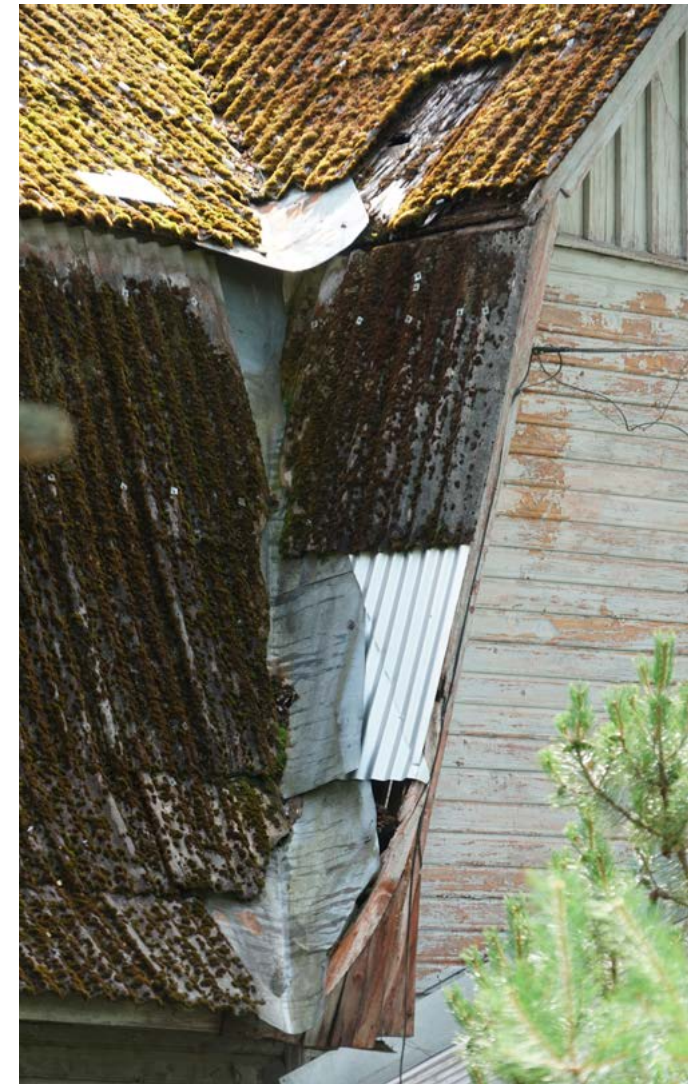

Sammaldunud eramu eterniitkatus suure kase all. Selline katus võib peale põhjalikku puhastamist välja näha uuele sarnanev ja kesta veel aastakümneid. Tamme 19, Aegviidu. Foto: Ü. Alev

Eterniitkatuse aja jooksul tumedaks tõmbumine ei tähenda sageli katuse amortiseerumist. Samas võib ulatuslik sammaldumine viidata katusepinna poorseks muutumisele ja amortiseerumisele. Kiiret sammaldumist võib põhjustada ka katuse kohal olev puu. Kui katusekatte saab survepesuriga uuele katusele sarnanevalt heledaks pesta ja plaatides pragusid näha ei ole, siis täidab katusekate edukalt oma ülesannet veel aastaid.

Amortiseerunud, sammaldunud ja paigatud eterniitkatus vajab tervikuna asendamist. Madalamal hoonemahul on katus juba uue eterniidiga asendatud ja harja katmiseks kasutatud plekki. Kastani 14, Aegviidu. Foto: Ü. Alev

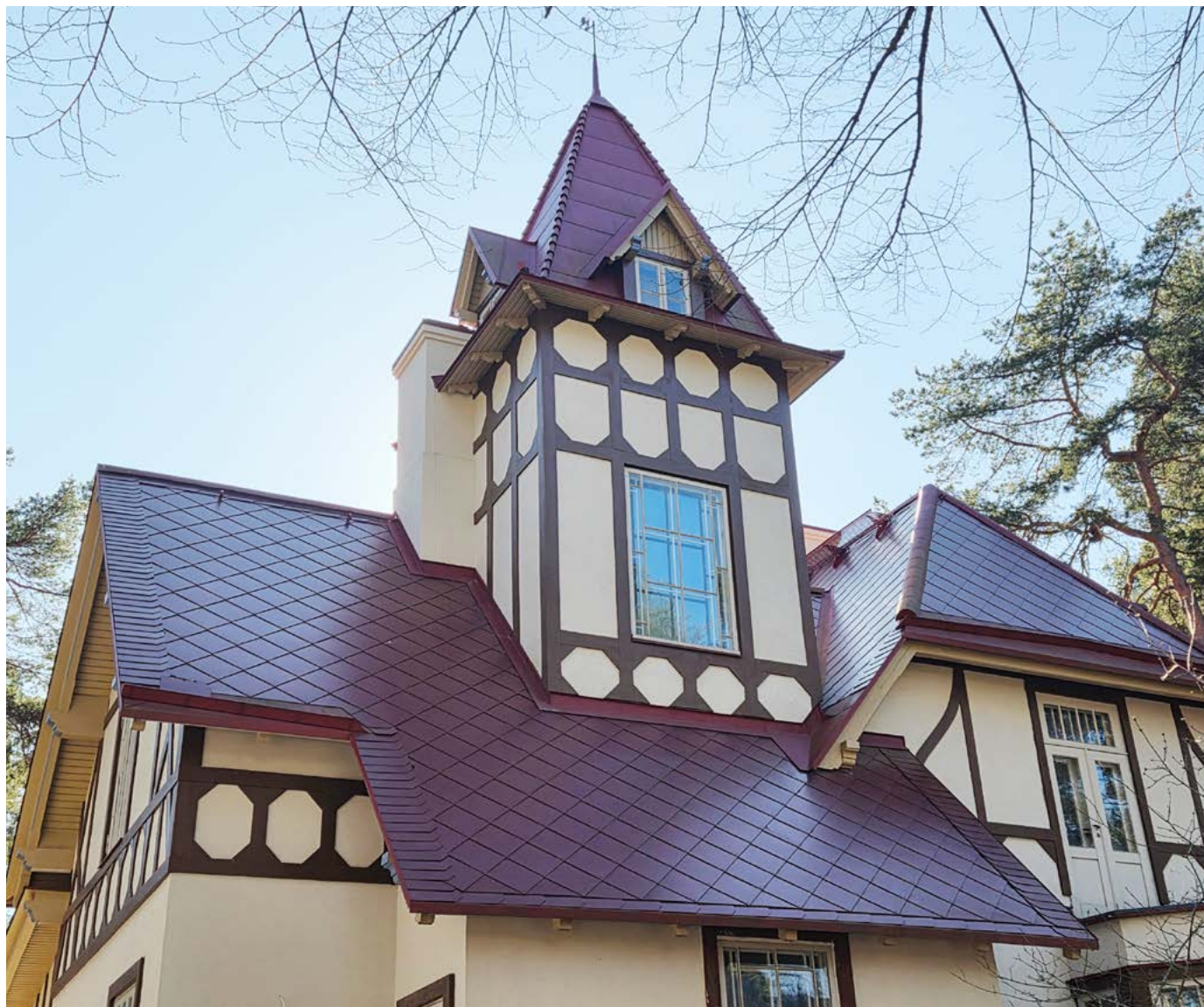
Amortiseerunud, sammaldunud ja paigatud eterniitkatuse neelukoht. Kastani 14, Aegviidu. Foto: Ü. Alev

Kuhu uus eterniitkatus sobib?

Eterniit ei ole vaatamata nimele kestnud küll igavesti, ent vähemalt pool sajandit on nõukogudeaegsed eterniitkatused vastu pidanud küll ning muutunud seeläbi Eesti maastikus harjumuspäraseks elemendiks. Peaaegu saja-aastane ajalugu lubab eterniiti pidada kui mitte just traditsiooniliseks, siis igal juhul siinsele piirkonnale omaseks katusekattematerjaliks, mida tasub uue katusekatte valikul kindlasti alternatiivina kaaluda.

- Parim valik on asbestivaba eterniit hoonetel, millel eterniit on olnud esimene ehitusaegne katusekattematerjal.
- Asbestivaba eterniiti sobib kasutada ka hoonetel, millele on juba nõukogude perioodil paigaldatud eterniitkatus. 50-aastane eterniitkatus on muutunud juba osaks hoone ajaloost ja selle asendamine samaväärse vastu säilitab hoone olemasoleva ja harjumuspärase väljanägemise. Esinduslikuma arhitektuuriga hoonete puhul tasub siiski kaaluda soliidsema ilmega plekk- või kivikatuse taastamist ning stiilipuhtalt säilinud taluarhitektuuri näidetel roo- või puitkatuse ennistamist.
- Nagu nõukogude ajal, võib ka praegu eterniiti kasutada hädapärase katusekattena, kui hoone katus vajab vahetust, aga rahalised võimalused teist tüüpi katet paigaldada ei võimalda.

Eterniidist katus on kindlasti parem kui läbilaskev katus!

Lõuna 28 juugendvilla sai pärast restaureerimist uue asbestivaba eterniitkatuse, mis kopeerib hoone algset katuselahendust.
Foto: M. Mändel

Ehkki juba ajalooliselt on mõningal määral kasutatud värvilist eterniiti ning samuti on eterniitkatuseid üle värvitud, on Eesti kultuuriruumis kõige harjumuspärasem siiski halli tooni eterniit. Seetõttu tasuks uue eterniitkatuse panekul ajaloolisele hoonele eelistada just halli värvi eterniiti. Kui on siiski soov eterniitkatust värvida, tasub eelistada ajaloolisi toone – tumepunast, pruuni ja tumerohelist – ning kindlasti vältida tugeva läikega ja väga kontrastsete toonide kasutamist.

Tänapäeval on saadaval ka lainelisele eterniidile väliselt väga sarnane *bituumenlaineplaat* (levinud tootja järgi tuntud kui *Onduline katus*). See materjal on eterniidist oluliselt odavam, kuid ka kordades lühema elueaga. Kui vaadelda seda kui ajutist katusekatet enne terviklikku renoveerimist hoone veekahjustuste vältimiseks, siis umbes kümnendi võiks selline avariikatus hoonet sademete eest kaitsta. Seega on oluline mitte neid kahte sarnase välimusega materjali segamini ajada ning eluhoonetel kindlasti kasutada eterniiti ehk kaasaegset kiudtsementplaati.

Lainepapist osaline konserveeriv katus tervikrenoveerimist ootaval mälestisel. Ülejäänud ulatuses on valtsplekist katus taganud veel veekindluse. Foto: Ü. Alev

Lainepapist elamu katus ei ole pika elueaga, fotodel sammaldumine, plaatide deformeerumine ja asendatud (punakamad) plaadid. Foto: Ü. Alev

Uue eterniitkatuse paigaldamine

Uut katust tellides ja paigaldades tuleb lähtuda toote paigaldusjuhendist! Enamiku toodetega on võimalik kasutada tooteseeriaga sobivaid samast materjalist viiluservadetaile ja harjadetaile koos tihendusribadega.

MILLEGA ARVESTADA KATUSEKATTE VAHETUSEL?

- Maja ülejäänud konstruktsioonide senise või plaanitava renoveerimisega. Kui enne katusevahetust on lisasoojustatud seinu, millega räästad on oluliselt lühemaks jäänud, siis saab katusevahetusega taastada hoonele iseloomuliku räästa ja viiluserva pikkuse ehk ehitada soojustuse paksuse jagu suurema katuse. Kui soojustamist plaanitakse peale katusevahetust, siis saab seda samamoodi katuse suuruse juures ennetavalt arvesse võtta.
- Läbiviigud katusest. Enne katusevahetust on mõistlik uuendada korstnad: kui korsten lõplikult lammutatakse, siis ei jää uude katusekattes katmist vajavat auku; vana korstnapitsi uuendamisel ei rikuta ehitustööde käigus uut katusekatet.
- Katusekorrusel plaanitavate muudatustega nagu katuseaknad, uugid, vintskapid, vaheseinad jms, mis võivad mõjutada katuse kandekonstruktsioonide muutmist.
- Vajalike katuse ohutustarvikutega ja ligipääsudega: luuk, redelid ja sillad korstendeni, lumetõkked ja vajadusel piksekaitsesüsteemid.
- Katuse kandekonstruktsioonide tehnilise seisukorraga ja remondi vajadusega.

DOKUMENTATSIOON KATUSEKATTE VAHETUSEL

Kui olemasolev eterniit asendatakse uue sama-suguse eterniidist katusekattega, siis üldjuhul pole vaja kohalikule omavalitsusele tegevusest teatada. Muinsuskaitsealuse hoone katusekatte vahetusel konsulteerida dokumentatsiooni vajaduse osas muinsuskaitseameti maakonnanõunikuga või miljööala hoone korral kohaliku omavalitsuse miljööalade spetsialistiga. Koos katusevahetusega on soovitatav uuendada kogu vihmaveesüsteem ja lisada vajalik katuse ohutusvarustus: katuseluuk, lumetõkked, katuseredel ja/või sild korstnani.

Uus eterniitkatuse vanal majal. Kastani 8, Aegviidu.
Foto: Ü. Alev

Eterniitkatuse asendamine koos roovitusega algse laastukatuse peal. Vana katusekatet ei eemaldata eterniitkatte asendamisel. Pärnu mnt 20, Pärnu-Jaagupi. Foto: Ü. Alev.

NB! Sageli sõltub dokumentatsiooni vajadus sellest, milline katusekate on kirjas ehitisregistris ehitise konstruktsioonide ja materjalide alajaotuse all katusekattena. Võib olla olukord, kus registris on katusekatteks märgitud valtsplekk, mis tegelikult on hiljem kaetud eterniidiga. Kui soovitakse katusevahetusega taastada algupärane ja ehitisregistris märgitud materjal (antud näites valtsplekk), siis registriandmed ei muutu ja katusekate asendatakse samaväärsega ning ehitusteatist esitama ei pea. Kui aga samas olukorras ehitisregistris on katusekatteks märgitud eterniit, siis ilma dokumentatsioonita

saab selle asendada eterniidiga, kuid eelneva katusekattematerjalina kasutatud plekist katusekatte taastamiseks on üldjuhul vajalik ehitusteatist ehitusprojektiga. Täpsemate nõuete osas tuleb konsulteerida kohaliku omavalitsuse ehitusspetsialistiga.

Ehitusprojekt on kindlasti vajalik siis, kui senise külma pööningu asemel plaanitakse välja ehitada katusekorrus ja tekivad eluruumid koos soojapidava katuslaega. Viimast on mõistlik ehitada koos katusekatte vahetusega.

LISAMATERJALID

Kirsi-Merilin Põldaru. 2011. **Eterniit retrospektiivis. Kasutusajalugu ja restaureerimisproblemaatika Eestis.** Bakalaureusetöö. Eesti Kunstiakadeemia.

E. Leja, „**Kuidas katta katuseid šifriga**”. Tallinn: Nool, 1940.

MUINSUSKAITSEAMET

info@muinsuskaitseamet.ee
www.muinsuskaitseamet.ee

Infokaardi koostasid Maris Mändel ja
Üllar Alev 2026. aastal [LIFE HeritageHOME](#)
projekti käigus.

Projekti kaasrahastab Euroopa Liit.
Siin väljendatud seisukohad ja arvamused
on ainult autorite omad ega pruugi kajastada
Euroopa Liidu või CINEA seisukohti.
Euroopa Liit ega toetust andev asutus
ei saa nende eest vastutada.

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

 **muinsus
KODU**
renoveerimise teejuht